

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ มุ่งศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาโรงเรียนบ้านกะสัง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสระแก้ว เขต 2 ตามลำดับหัวข้อดังต่อไปนี้

1. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา
 - 1.1 ความหมายของการมีส่วนร่วม
 - 1.2 ทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม
 - 1.3 ลักษณะขั้นตอนและระดับของการมีส่วนร่วม
 - 1.4 นโยบายที่สนับสนุนให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา
 - 1.5 ปัจจัยที่สนับสนุนและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วม
2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 2.1 การวิจัยภายในประเทศ
 - 2.2 งานวิจัยต่างประเทศ

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา

ความหมายของการมีส่วนร่วม มีนักวิชาการได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วม (Participation) ไว้ดังนี้คือ

โคเฮน และอัพฮอฟฟ์ (Cohen and Uphoff, 1977, p. 6 อ้างถึงใน อุดร แผลพร, 2544, หน้า 9) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมในทัศนะของการพัฒนาชนบทว่า “การมีส่วนร่วมจะต้องประกอบด้วยการมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องของประชาชน 4 ประการ” ได้แก่

1. การมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจว่า จะทำอะไร และทำด้วยวิธีการอย่างไร
2. มีส่วนในการดำเนินโครงการ ตัดสินใจในการให้ทรัพยากรสนับสนุนโครงการและการร่วมมือกับองค์กรหรือกลุ่มกิจกรรมเป็นการเฉพาะ
3. มีส่วนในการแบ่งปันผลประโยชน์อันเกิดจากโครงการพัฒนา
4. มีส่วนในการประเมินผลโครงการ

ดูล์ลาห์ (Douglah, 1970, p. 90 อ้างถึงใน อุดร แผลพร, 2544, หน้า 9) กล่าวถึงความหมายของการมีส่วนร่วม (Participation) ว่าเป็นคำที่มีความหมายกว้างและใช้ในบริบทที่แตกต่างกัน นักการศึกษาใช้คำนี้ในการอ้างอิงถึงการมีส่วนร่วมในเหตุการณ์ กิจกรรม หรือ

โครงการที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษา นักรัฐศาสตร์ใช้คำนี้ในความหมายของการเข้าร่วมกับสถาบันทางการเมืองของชุมชนเช่น การไปออกเสียงเลือกตั้ง นักสังคมวิทยาใช้ในความหมายของ การมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ๆ ส่วนกลุ่มอื่น ๆ ใช้ในความหมายของการมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ

กุสตาโว (Gustavo, 1992, p. 4 อ้างถึงใน อุดร แผลพร, 2544, หน้า 10) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมนั้น โดยปกติทั่วไปเป็นที่เข้าใจกันว่าหมายถึง การเข้าไปมีหน้าที่หรือมีส่วนรับผิดชอบ เมื่อมีการมีส่วนร่วมนี้เชื่อมโยงไปสู่กระบวนการในการเข้าไปมีส่วนรับผิดชอบของแต่ละบุคคล หรือกระบวนการในการเปลี่ยนแปลงในภาพรวม

แวง (Whang, 1981, p. 5 อ้างถึงใน อุดร แผลพร, 2544, หน้า 10) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่า หมายถึง กระบวนการในการเข้าไปดำเนินงานของบุคคลหรือของกลุ่มเพื่อได้สะท้อนถึงความสนใจของตนหรือเพื่อให้การสนับสนุนทางด้านกำลังงานหรือทรัพยากรต่อสถาบัน หรือระบบที่ครอบคลุมการดำเนินชีวิตของพวกเขา

สหประชาชาติ (United Nation, 1981, p. 5 อ้างถึงใน อุดร แผลพร, 2544, หน้า 10) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วม (Participation) ว่า หมายถึง การสร้างโอกาสให้สมาชิกทุกคนของชุมชนและสมาชิกในสังคมที่กว้างกว่าสามารถเข้ามามีส่วนร่วมช่วยเหลือ และเข้ามามีอิทธิพลต่อกระบวนการดำเนินกิจกรรมการพัฒนารวมทั้งมีส่วนได้รับประโยชน์จากผลของการพัฒนาอย่างเท่าเทียมกัน

กรรณิกา ชมดี (2524, หน้า 11) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ดังนี้ การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง ความร่วมมือของประชาชน ไม่ว่าของปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มคนที่เห็นพ้องต้องกันและเข้าร่วมรับผิดชอบ เพื่อดำเนินการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ต้องการ โดยกระทำผ่านกลุ่มองค์กรเพื่อให้บรรลุถึงความเปลี่ยนแปลงที่พึงประสงค์

สุเมธ พิมพะ (2542, หน้า 24) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของชุมชน ว่าหมายถึง การที่ประชาชนในท้องถิ่นเข้ามามีบทบาทในการดำเนินงานหรือโครงการต่าง ๆ ของรัฐ โดยเริ่มตั้งแต่การตัดสินใจว่าจะอะไรคือปัญหาและความต้องการ และประชาชนเป็นผู้คิดริเริ่มดำเนินการเอง อันจะนำไปสู่ผลสำเร็จของแผนงานหรือโครงการ

อุดร แผลพร (2544, หน้า 12) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่าการเปิดโอกาสให้บุคลากรเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งทางตรงหรือทางอ้อม ในลักษณะของการร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินการ และร่วมประเมินผลในสิ่งที่มีผลกระทบต่อตนเอง หรือส่วนรวม

มนตรี บุญดี (2544, หน้า 14) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมคือการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้แสดงความคิดเห็น ตัดสินใจเอง คิดค้นปัญหา และดำเนินการต่าง ๆ รวมทั้งได้กระทำตามความต้องการของตนในสถานะของสังคมในขณะนั้น เพื่อที่จะพัฒนาตนเอง และสงวนรักษาทรัพยากรและสถาบันต่าง ๆ ในสังคม รวมตลอดทั้งการใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์แก่บุคคลในสังคมด้วยโรงเรียนและชุมชนเป็นสิ่งที่แยกกันไม่ออก โรงเรียนและชุมชนควรมีส่วนร่วมในการวางแผน การวางแผนนโยบายการแก้ปัญหา และประเมินผลของโรงเรียนเอง การศึกษาจึงไม่ควรเป็นของนักศึกษา นักวิชาการเท่านั้น ประชาชนควรมีส่วนร่วมกันกำหนดแผนงานของโรงเรียนด้วยโดยยึดถือความต้องการของชุมชน นำความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและทรัพยากรท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์

ทองศักดิ์ คุ้มใจน้ำ (2534, หน้า 76 อ้างถึงใน อุดร แผลพร, 2544, หน้า 12) ได้ให้ความหมายว่าการมีส่วนร่วมของประชาชน คือการที่ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในลักษณะของการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ ร่วมรับผลประโยชน์ และร่วมติดตามประเมินผลเป็นกระบวนการที่กลุ่มเป้าหมายได้รับโอกาส และใช้โอกาสที่ได้รับแสดงออก ซึ่งความรู้สึกรู้สึกคิดแก้ไขปัญหาความต้องการของตนโดยการช่วยเหลือจากหน่วยงานภายนอกน้อยที่สุด

เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์ (2537, หน้า 182-184) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วม (Participation) ว่าเป็นการที่บุคคลหรือคณะบุคคลเข้ามาช่วยเหลือ สนับสนุนทำประโยชน์ในเรื่องต่าง ๆ หรือกิจกรรมต่าง ๆ อาจเป็นการมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจหรือกระบวนการบริหาร ประสิทธิภาพขององค์กรขึ้นอยู่กับความร่วมมือของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับองค์กรนั้นในการปฏิบัติภารกิจให้บรรลุเป้าหมาย วิธีการหนึ่งในการรวมพลังความคิดสติปัญญา ก็คือ การให้บุคคลมีส่วนร่วมในองค์กรนั้น และบุคคลจะต้องมีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินการหรือปฏิบัติภารกิจต่าง ๆ เป็นผลให้บุคคลนั้นมีความผูกพันต่อกิจกรรมและองค์กรในที่สุด

สมยศ นาวิการ (2524, หน้า 1 อ้างถึงใน เสกสรรค์ สุวิชากร, 2542, หน้า 44) ได้ให้ความหมายว่า การมีส่วนร่วม คือ คุณลักษณะของงานที่ให้ความรู้สึกรู้สึกของการมีส่วนร่วมช่วยต่อองค์กร และการพัวพันอยู่กับผลผลิตสุดท้ายของงานของพวกเขาแก่พนักงาน

กล่าวโดยสรุป ความหมายทั่วไปของการมีส่วนร่วม หมายถึงการให้ทุกคนในชุมชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการในเรื่องใดเรื่องหนึ่งทั้งทางตรงหรือทางอ้อม ร่วมกันกระทำงานเพื่อให้เกิดการพัฒนาเป็นประโยชน์ต่อชุมชนของตนเอง

ทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม ทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม นักการศึกษาได้เสนอแนวคิดไว้ ดังนี้

1. ทฤษฎีการกระทำสังคม (The Theory of Social Action)

รีดเดอร์ (Reeder, 1974, p. 39) ได้กล่าวว่า การกระทำทางสังคม (Social Action) ประกอบด้วยกลุ่มปัจจัยหลายประการ มิได้จำกัดอยู่เพียงปัจจัยหนึ่ง และได้อธิบายถึงเหตุผลในการกระทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดของบุคคลว่าขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ ที่เรียกว่า ความเชื่อหรือความไม่เชื่อ (Believes or Disbelieves) ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงปัจจัยใดปัจจัยหนึ่ง แบ่งได้ดังนี้ กล่าวว่าการกระทำของมนุษย์ในเรื่องใดก็ตามขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ ได้แก่ เป้าหมาย ความเชื่อที่สืบทอดกันมา ค่านิยมมาตรฐาน นิสัยและขนบธรรมเนียมประเพณี ความคาดหวัง ความผูกพัน แรงเสริม โอกาส ความสามารถ และการสนับสนุน ซึ่งเป็นปัจจัยหรือสาเหตุที่มีผลต่อการกระทำทางสังคม มีดังนี้

1.1 ในสถานการณ์ของการกระทำทางสังคม จะเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมทางสังคม ซึ่งแต่ละบุคคลก็มีเหตุผลแต่ละอย่างในการตัดสินใจในการกระทำ

1.2 บุคคลหรือองค์การจะตัดสินใจ หรือแสดงการกระทำบนพื้นฐานของกลุ่มเหตุผล ซึ่งตัดสินใจเองได้ว่าสอดคล้องหรือตรงปัญหาสถานการณ์นั้นๆ

1.3 เหตุผลบางประการอาจสนับสนุนการตัดสินใจ และเหตุผลบางประการอาจต่อต้านการตัดสินใจ

1.4 เหตุผลนั้นผู้ตัดสินใจให้น้ำหนักที่แตกต่างกัน การเลือกเหตุผลหรือปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจ

1.5 เหตุผลในการตัดสินใจนั้นไม่ใช่ว่ามาจากเหตุผลใดเหตุผลหนึ่ง

1.6 การตัดสินใจของกลุ่มของเหตุผลที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์นั้น ๆ จะมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจทุกโอกาส

1.7 กลุ่มของปัจจัยหรือเหตุผลที่มีอิทธิพลต่อการกระทำทางสังคมนั้นย่อมจะมีการเปลี่ยนแปลง

1.8 สำหรับกรณีเฉพาะอย่างภายใต้การกระทำทางสังคมจะมีบ่อยครั้งที่มิทางเลือกสองหรือสามทาง เพื่อที่จะต้องสนองต่อสถานการณ์นั้น ๆ

1.9 ผู้กระทำหรือผู้ตัดสินใจ อาจเลือกทางใดทางหนึ่ง

1.10 เหตุผลที่จะตัดสินใจสามารถที่จะมองเห็นได้จากทางเลือกที่ถูกต้องแล้ว

จากทฤษฎีดังกล่าว สามารถสรุปได้ว่าการเริ่มเพื่อให้เกิดกิจกรรมทางสังคมเพื่อที่จะทำให้นักในสังคมเข้ามามีส่วนร่วมกิจกรรมทางสังคม จะต้องมีความเข้าใจในวิถีชีวิต ค่านิยม จารีตประเพณี ทัศนคติของบุคคล การพัฒนาโดยใช้สิ่งที่เหมาะสมนำไปสู่การที่สมาชิกในชุมชนเข้าร่วมในรูปแบบของการมีส่วนร่วมและตัดสินใจ

2. ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ (Structural and Function)

พาร์สัน (Parson, 1950, pp. 150-155) ได้กล่าวว่า หน่วยของการกระทำในลักษณะที่บุคคลมีทางเลือกหลายทางในการเข้าหาเป้าหมายในหน่วยของการกระทำ โดยมีองค์ประกอบคือ

- 2.1 บุคคลหรือผู้กระทำ (Actor)
- 2.2 การเข้าหาเป้าหมาย (Goal Seeking)
- 2.3 วิธีการในการบรรลุเป้าหมาย ซึ่งมีหลายวิธีการ (Alternative Means)
- 2.4 สถานการณ์ต่าง ๆ ที่บุคคลจะต้องประสบ (Situation Conditions) เช่น ลักษณะทางชีวภาพในตัวบุคคล สิ่งแวดล้อมภายนอก
- 2.5 ผู้กระทำจะถูกควบคุมโดยบรรทัดฐาน ค่านิยม และความคิดต่าง ๆ ทางสังคม ซึ่งเข้าไปอยู่ในตัวของผู้กระทำ

พาร์สัน (Parson, 1950) ได้ขยายการอธิบาย หน่วยของการกระทำขึ้นมาเป็นการอธิบายระบบสังคม (Social System) ประกอบด้วยผู้ร่วมกระทำตั้งแต่ 2 คน ขึ้นไป โดยผู้ร่วมกระทำแต่ละคนจะมีบทบาท สถานภาพ วิธีการบรรลุเป้าหมาย ตลอดจนอยู่ภายใต้เงื่อนไขของสถานการณ์และบรรทัดฐานค่านิยม รวมไปถึงความคิดต่าง ๆ นอกจากนี้แล้วผู้ร่วมกระทำในระบบสังคมมีลักษณะการฝึกอบรม (Orientation) ติดตัวมาด้วย ซึ่งลักษณะการฝึกอบรมดังกล่าวแบ่งได้เป็น 2 แบบ คือ

1. การฝึกอบรมในด้านอารมณ์ (Motivation Orientation) ซึ่งเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดพลังงานในการเข้าร่วม
2. การฝึกอบรมในด้านค่านิยม (Value Orientation) การฝึกอบรมในเรื่องค่านิยมเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดการรับรู้ในบรรทัดฐาน ตลอดจนแบบแผนความประพฤติต่าง ๆ ในการแสดงการกระทำระหว่างกันในสังคม

นอกจากนี้จะเห็นได้ว่าภายในระบบสังคม ยังมีระบบย่อยอื่น ๆ เข้ามาประสานสอดแทรก เช่น ระบบวัฒนธรรม (Cultural System) ระบบบุคลิกภาพของสมาชิกในระบบสังคม (Personality System) และระบบอินทรีย์ของผู้ร่วมสัมพันธ์ (Organism System) หรือบางทีระบบอินทรีย์ดังกล่าว อาจจะเรียกว่า ระบบชีววิทยา (Biological System)

พาร์สัน (Parson, 1950) ยังได้กล่าวถึงตัวแปรที่เป็นแบบแผนพฤติกรรมภายในระบบสังคม (Pattern Variables) 5 คู่ ด้วยกัน ตัวแปรเหล่านี้จะพบได้ในสังคมที่ล่าหลังและระบบสังคมที่พัฒนาแล้ว กล่าวคือ

1. การกระทำที่ใช้อารมณ์ และการกระทำที่ปราศจากอารมณ์ (Affective and Affection Neutrality) ในแบบแรกจะเป็นลักษณะของความสัมพันธ์ในกลุ่มปฐมภูมิ เช่น ครอบครัว เพื่อนสนิท ส่วนแบบที่สอง เป็นการกระทำที่ปราศจากอารมณ์ เช่น การปฏิบัติระหว่างแพทย์กับคนไข้

2. ความสัมพันธ์ของทุกเรื่องและเฉพาะเจาะจง (Defuses and Specificity)

ความสัมพันธ์ในสถานการณ์ที่จำกัดเฉพาะเรื่องคำนึงถึงผลประโยชน์ เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อค้าและลูกค้า

3. วิธีปฏิบัติโดยเลือกเฟ้นและโดยทั่ว ๆ ไป ในแบบแรกจะเป็นการพิจารณาจากความคุ้นเคยใกล้ชิด เป็นการปฏิบัติกับบุคคลบางกลุ่ม โดยการให้สิทธิพิเศษต่าง ส่วนการปฏิบัติในแบบทั่ว ๆ ไปนั้นจะไม่มีทางเลือกปฏิบัติ แต่จะปฏิบัติโดยเท่าเทียมกัน เช่น การทำหน้าที่ของผู้พิพากษาโดยเที่ยงธรรม ไม่เลือกว่าใครเป็นคนรวยคนจน

4. การประเมินจากสถานภาพ และความสำเร็จของบุคคล (Ascription and Achievement) เป็นการประเมินบุคคลจากสถานภาพที่ได้รับมาแต่กำเนิด เช่น ในด้านเกียรติยศ ชื่อเสียง ความมั่นคง และประเมินบุคคลจากความสามารถ เช่น การเลื่อนตำแหน่งในองค์กรต่าง ๆ การสอบแข่งขันเข้าทำงาน

5. การทำงานเพื่อตนเองและเพื่อกลุ่ม (Self-Orientation and Collectivity Orientation) ในแบบแรกเป็นแบบแผนการกระทำของสมาชิกในระบบสังคมที่เน้นตนเองเป็นหลัก เช่น รักสนุก ทำสิ่งต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ส่วนตัว ในแบบที่สองเน้นผลประโยชน์กลุ่ม

นอกจากนี้พาร์สัน (Parson, 1950) ได้กล่าวถึงหน้าที่จำเป็น (Functional Prerequisites) ในการจัดปัญหาต่าง ๆ ของสังคม 2 กลุ่ม ที่สำคัญคือ หน้าที่เกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมภายในและภายนอก (External and Internal) และหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับเป้าหมายและวิธีการเข้าสู่เป้าหมาย โดยแยกหน้าที่จำเป็นออกเป็น 4 ประการ คือ

1. หน้าที่ในการปรับตัว (Adaptation) คือหน้าที่ของโครงสร้างสังคมที่จะตอบสนองความต้องการอยู่รอดของสมาชิก เช่น การผลิต การจำหน่าย การแจกจ่ายทรัพยากรภายในระบบสังคมเป็นหน้าที่ของสถาบันเศรษฐกิจ

2. หน้าที่ในการจัดปัญหาเกี่ยวกับเป้าหมายของสังคม (Goal Attainment) เป็นหน้าที่ในการวางแผนตลอดจนการทำให้บรรลุเป้าหมายของสังคม

3. หน้าที่เกี่ยวกับปัญหาการบูรณาการ (Integration) เป็นหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการตกลงร่วมกัน ความสอดคล้องกันของสมาชิกในสังคม เช่น สถาบันศาลยุติธรรม พรรคการเมือง กลุ่มผลประโยชน์ สถาบันการแพทย์ ก็รวมอยู่ในหน้าที่นี้ด้วยถึงแม้จะไม่โดยตรงก็ตาม

4. หน้าที่เกี่ยวกับการรักษาแบบแผน และจัดความขัดแย้ง (Pattern – Main – Tenance and Tension) หน้าที่นี้เป็นของสถาบันทางสังคม สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา ที่จะจัดเกลาตลอดจนให้ความรู้ในเรื่องการร่วมกันในสังคมแก่สมาชิกของสังคม

3. ทฤษฎีจิตวิทยาสังคม (Theory of Social Psychology)

มาสโลว์ (Maslow, 1970, pp. 90) ได้ค้นคว้าเกี่ยวกับแรงจูงใจ (Motivation) ของการกระทำของมนุษย์ไว้หลายประการและได้อธิบายถึงพฤติกรรมของมนุษย์ที่เกี่ยวกับความต้องการพื้นฐานที่เกิดขึ้นจากความพึงพอใจ ความต้องการเหล่านั้นถูกจำกัดลำดับขั้นของความต้องการจากน้อยไปหามาก เมื่อความต้องการได้เสร็จสิ้นแล้วไม่ได้รับการบำบัดเพียงพอ ความต้องการเหล่านั้นก็ยังคงอยู่และจะเป็นแรงขับที่มีพลังผลักดันให้บุคคลมีพฤติกรรมต่าง ๆ ที่มีอยู่ 5 ประการด้วยกัน แยกตามลำดับ แยกตามลำดับความสำคัญดังนี้

- 3.1 ความต้องการทางด้านร่างกาย (Psychology Needs)
- 3.2 ความต้องการความมั่นคงและความปลอดภัยในชีวิต (Safety and Security Needs)
- 3.3 ความต้องการทางด้านสังคม (Social Needs)
- 3.4 ความต้องการทางด้านมีเกียรติยศชื่อเสียง (Esteem Needs)
- 3.5 ความต้องการความสำเร็จแห่งตน (Self - Actualization Needs)

จากทฤษฎีที่กล่าวมา สรุปได้ว่า ความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์เกิดจากความพึงพอใจ เป็นแรงขับที่มีพลังผลักดันให้บุคคลแสดงพฤติกรรมต่างลำดับขั้นความต้องการของมนุษย์ตามความคิดของมาสโลว์ (Maslow)

ลักษณะขั้นตอนและระดับของการมีส่วนร่วม

องค์การอนามัยโลก (World Health Organization, 1978 อ้างถึงใน ไชยชนะ สติธิวรชัย, 2536, หน้า 15-16) ได้เสนอรูปแบบของการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ จะต้องประกอบด้วย ขบวนการ 4 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนการวางแผน การดำเนินกิจกรรม การใช้ประโยชน์และการได้รับประโยชน์ และไพร์ตัน เดชะรินทร์ (2527, หน้า 6) ซึ่งเสนอขั้นตอนการมีส่วนร่วมไว้ดังนี้ คือ

1. ร่วมกันศึกษา ค้นหาปัญหา และสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนตลอดจนความต้องการของชุมชน
2. ร่วมกันคิดหาสร้างแบบ และวิธีการพัฒนาเพื่อแก้ไขและลดปัญหาของชุมชน หรือเพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนหรือสนองความต้องการของชุมชน
3. ร่วมวางแผนนโยบายหรือแผนงานหรือโครงการหรือกิจกรรม เพื่อจัดและแก้ไขปัญหา และสนองความต้องการของชุมชน
4. ร่วมตัดสินใจการใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม
5. ร่วมจัดหรือปรับปรุงระบบการบริหารพัฒนาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล
6. ร่วมลงทุนในกิจกรรมโครงการของชุมชนตามขีดความสามารถของตนเองและหน่วยงาน

7. ร่วมปฏิบัติตามนโยบาย แผนงาน โครงการ และกิจกรรมให้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้

8. ร่วมควบคุม ติดตาม ประเมินผล และร่วมบำรุงรักษาโครงการ และกิจกรรมที่ได้ทำไว้โดยเอกชน และรัฐบาล ให้ใช้ประโยชน์ได้ตลอดไป

ปกรณ์ ปรียากรณ์ (2523, หน้า 64) กล่าวถึงลักษณะของการมีส่วนร่วมในการพัฒนาของประชาชน ซึ่งกระทำได้ 4 ลักษณะ คือ

1. ประชาชนเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการกำหนดว่าอะไรคือความจำเป็นขั้นพื้นฐานของชุมชน
2. ประชาชนเป็นผู้ระดมทรัพยากรต่างๆ เพื่อสนองตอบความจำเป็นขั้นพื้นฐานของชุมชน
3. ประชาชนเป็นผู้มีบทบาทในการปรับปรุงวิธีการ กระจายสินค้า และบริการให้สมบูรณ์ขึ้น
4. ประชาชนเป็นผู้ที่ได้รับความพึงพอใจและเกิดแรงจูงใจที่จะสร้างกระบวนการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

การมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นทั้งแนวทางและจุดมุ่งหมายปลายทางโดยตัวของมันเองในแง่ที่ว่าประชาชนทุกคนต่างมีจิตปรารถนา และเกิดความรู้สึกพอใจอย่างล้นเกินในการที่ได้เข้าไปมีบทบาทในการตัดสินใจ และร่วมปฏิบัติงานที่เกื้อหนุนต่อการตอบสนองความจำเป็นขั้นพื้นฐานของตนเอง

ปรัชญา เวสารัชช์ (2527, หน้า 11-12 อ้างถึงใน อุดร แผลพร, 2544, หน้า 13)

1. มีความสนใจ และร่วมประชุม ได้แก่ การให้ความสนใจติดตามข่าวสารต่างๆ ของส่วนรวม และการเข้าร่วมประชุม เสนอแนะต่างๆ ในที่ประชุมในกิจกรรม ของส่วนรวม
2. การให้การสนับสนุนช่วยเหลือ เช่น การอุทิศแรงงานในการทำกิจกรรมของส่วนรวมโดยการสมัครเป็นสมาชิก
3. การเป็นสมาชิกและกรรมการ ได้แก่ การอุทิศแรงงานในการทำกิจกรรมต่างๆ ตามที่ได้รับมอบหมายจากผู้มีอำนาจสั่งการ
4. การเป็นเจ้าหน้าที่ ได้แก่ การยอมรับใช้ในการทำกิจกรรมต่างๆ ตามที่ได้รับมอบหมายจากผู้มีอำนาจสั่งการ

เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง (2541, หน้า 272 – 273 อ้างถึงใน อุดร แผลพร, 2544, หน้า 13) ได้แยกแยะขั้นตอนที่ประชาชนควรมีส่วนร่วมไว้ 4 ขั้นตอน ดังนี้คือ

1. การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา
2. การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม
3. การมีส่วนร่วมในการลงทุนและปฏิบัติงาน
4. การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลงาน

กรณีกา ชมดี (2524, หน้า 13) ได้สรุปรูปแบบของการมีส่วนร่วมหลังจากได้ศึกษาวิจัยการมีส่วนร่วมของประชาชนที่มีผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ: ศึกษาเฉพาะโครงการสารภี ตำบลท่าช้าง อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี ออกเป็น 10 รูปแบบ คือ

1. การมีส่วนร่วมประชาชน (Attendance at Meeting)
2. การมีส่วนร่วมในการออกเงิน (Financial Contribution)
3. การมีส่วนร่วมเป็นกรรมการ (Membership on Committee)
4. การมีส่วนร่วมเป็นผู้นำ (Position of Leadership)
5. การมีส่วนร่วมสัมภาษณ์ (Interviewer)
6. การมีส่วนร่วมเป็นผู้ชักชวน (Solicitor)
7. การมีส่วนร่วมเป็นผู้บริโภค (Customer)
8. การมีส่วนร่วมเป็นผู้ริเริ่มหรือผู้เริ่มการ (Entrepreneurs)
9. การมีส่วนร่วมเป็นผู้ใช้แรงงาน (Employers)
10. การมีส่วนร่วมออกวัสดุอุปกรณ์ (Material Contribution)

ทวิทอง หงส์วิวัฒน์ (2527, หน้า 83) กล่าวว่า ชุมชนควรมีขอบเขตของการมีส่วนร่วม

4 ลักษณะ คือ

1. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการตัดสินใจ
2. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการดำเนินงาน
3. การมีส่วนร่วมของชุมชนในผลประโยชน์
4. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการประเมินผล

นริวรรณ พรหมขุน (2537, หน้า 7) ได้ศึกษาวิจัยการมีส่วนร่วมของกรรมการศึกษาประจำโรงเรียนในโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบทยากจน

จังหวัดขอนแก่น โดย แบ่งรูปแบบของการมีส่วนร่วมของกรรมการศึกษาไว้เป็น 2 ด้าน

1. การมีส่วนร่วมในด้านนโยบาย ได้แก่ การให้ข้อมูล การให้คำแนะนำ และการร่วมตัดสินใจ
2. การมีส่วนร่วมในด้านปฏิบัติการ เช่น แรงงานเงิน/วัสดุอุปกรณ์ ประชาสัมพันธ์ และประสานงาน

ณัฐพงษ์ สมบัติรักษ์ (2540) ได้เสนอขั้นตอนของยุทธศาสตร์การมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาชนบทไว้ 7 ขั้นตอน คือ

1. การสำรวจขั้นต้น
2. การศึกษาเพื่อจัดลำดับความสำคัญของปัญหา

3. การแสวงหาแนวทางแก้ไข
4. การกำหนดแนวทางแก้ไข
5. การปฏิบัติตามโครงการ
6. การประเมินโครงการ
7. การพิจารณาบทบทวนโครงการเพื่อดำเนินการให้เสร็จสมบูรณ์

โคเฮน และอัฟฮอฟฟ์ (Cohen & Uphoff, 1977, pp. 213-219 อ้างถึงใน อุดร แผ่นพร, 2544, หน้า 14) ได้แบ่งขั้นตอนการมีส่วนร่วมออกเป็น 4 ขั้นตอน คือ

1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) ซึ่งหมายถึงการตัดสินใจว่าอะไร คือปัญหาของตนเอง อะไรคือสาเหตุและจะแก้ปัญหานั้นอย่างไร โดยกำหนดแนวทางแก้ไขปัญหานั้นขึ้น

2. การมีส่วนร่วมในการดำเนินการ (Implementation) หมายถึงการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจร่วมกัน ตามวิธีทางและแนวทางให้เป็นไปตามโครงการ และแผนการที่ได้กำหนดขึ้น

3. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ (Benefits) อันเกิดจากกิจกรรมหรือดำเนินงานของประชาชนเอง

4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation) เป็นการประเมินการทำงานของ ตนเอง และประเมินสภาพการณ์ภายนอกด้วย

นอกจากนี้ยังพิจารณาถึงลักษณะของการมีส่วนร่วมที่เกิดขึ้นว่าเกิดขึ้นได้อย่างไร

1. การมีส่วนร่วมนั้นเกิดจากเบื้องบนหรือเบื้องล่าง
2. การจูงใจให้เกิดการมีส่วนร่วมเป็นไปโดยสมัครใจหรือบังคับ
3. ช่องทางการมีส่วนร่วมที่เกิดขึ้น

- 3.1 มีส่วนร่วมโดยปัจเจกชนหรือกลุ่ม

- 3.2 มีส่วนร่วมโดยตรงหรือโดยอ้อม

- 3.3 มีส่วนร่วมอย่างเป็นทางการหรือไม่เป็นทางการ

นุสรา สุโง๊ะ (2548, หน้า 29) เห็นว่าแนวความคิดที่ได้รับการพัฒนาอย่างเป็นระบบมากที่สุด คือแนวคิดของโคเฮนและอัฟฮอฟฟ์ ซึ่งได้จำแนกขั้นตอนหรือประเภทของการมีส่วนร่วมออกเป็นเรื่องของการตัดสินใจ (Decision Making) การดำเนินการ (Implementation) ผลประโยชน์ (Benefits) และการประเมินผล (Evaluation) ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

ขั้นที่ 1 การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ในกระบวนการของการตัดสินใจนั้น ประการแรกที่สุดที่จะต้องกระทำคือ การกำหนดความต้องการและการจัดลำดับความสำคัญ ต่อจากนั้นก็เลือกนโยบายและประชากรที่เกี่ยวข้อง การตัดสินใจในช่วงเริ่มต้น การตัดสินใจ

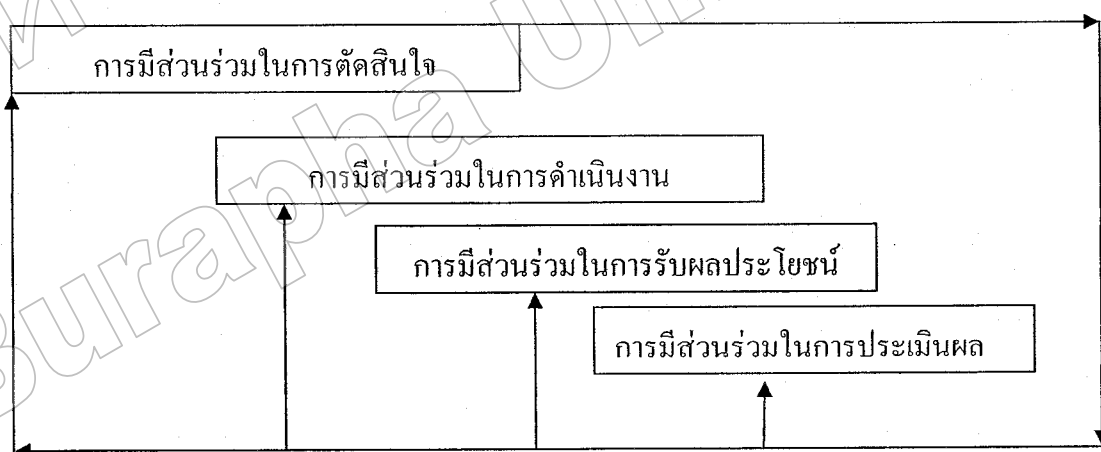
ช่วงดำเนินการวางแผน และการตัดสินใจในช่วงการปฏิบัติตามแผนที่วางไว้

ขั้นที่ 2 การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ในส่วนที่เป็นองค์ประกอบของการดำเนินงาน โครงการนั้น จะได้มาจากคำถามที่ว่า ใครจะทำประโยชน์ให้แก่โครงการได้บ้าง และจะทำประโยชน์ได้ โดยวิธีการใด เช่น การช่วยเหลือด้านทรัพยากร การบริหารงานและประสานงาน และการขอความช่วยเหลือ เป็นต้น

ขั้นที่ 3 การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์นั้น นอกจากความสำคัญของผลประโยชน์ในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพแล้ว ยังต้องพิจารณาถึงการกระจายผลประโยชน์ภายในกลุ่มด้วย ผลประโยชน์ของโครงการนี้รวมทั้งผลที่เป็นประโยชน์ ในทางบวก และผลที่เกิดขึ้นในทางลบที่เป็นผลเสียของโครงการ ซึ่งจะเป็นประโยชน์และเป็นโทษ ต่อบุคคลและสังคมด้วย

ขั้นที่ 4 การมีส่วนร่วมในการประเมินผล การมีส่วนร่วมในการประเมินผลนั้น สิ่งสำคัญที่จะต้องสังเกตก็คือ ความเห็น (Views) ความชอบ (Preference) และความคาดหวัง (Expectations) ซึ่งจะมีอิทธิพลสามารถแปรเปลี่ยนพฤติกรรมของบุคคลในกลุ่มต่าง ๆ ได้

ศนาน ธรรมรส (2541, หน้า 25) ได้สรุปวงจรของการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการ จัดการศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษา ตามแนวคิดของโคเฮนและอัทซอพฟ์ ดังนี้

ภาพที่ 2 สรุปวงจรการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการจัดการศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษา

แนวคิดเกี่ยวกับขั้นตอนต่าง ๆ ของการมีส่วนร่วมในการพัฒนาที่นำเสนอเป็นแนวคิดของ โคเฮนและอัทซอพฟ์ นับได้ว่าเป็นแนวคิดที่ได้รับการยอมรับจากนักวิชาการเป็นอย่างมาก เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนกับการศึกษา การมีส่วนร่วม ดังกล่าวจะไม่มี ความชัดเจนในด้านของผลประโยชน์ที่ชาวบ้านจะได้รับ ดังนั้นเมื่อนำแนวคิดของ

โคเฮนและอัสซอฟฟ์ มาผสมผสานกับแนวคิดของนักวิชาการไทยแล้ว ผู้วิจัยเห็นว่าควรจำแนกขั้นตอนในการมีส่วนร่วมออกเป็น 4 ขั้นตอน ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการตัดสินใจ (Decision Making)
2. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการดำเนินงาน (Implementation)
3. การมีส่วนร่วมของชุมชนในผลประโยชน์ (Benefits)
4. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการประเมินผล (Evaluation)

นโยบายที่สนับสนุนให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

รัฐมีนโยบายส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาเพราะเห็นความสำคัญของการกระจายอำนาจการบริหารการศึกษาและให้ชุมชนที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับการศึกษา มาโดยตลอดตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันได้มีโอกาสเข้ามามีบทบาทการมีส่วนร่วมอย่างชัดเจนจึงได้กำหนดนโยบายที่เกี่ยวข้องดังนี้

นโยบายเกี่ยวกับการจัดการศึกษาของคณะรัฐบาล

ประยูร ศรีประสาธน์ (2545, หน้า 24 อ้างถึงใน บำเหน็จ จินขาวำ, 2545, หน้า 23)

ได้สรุปเกี่ยวกับนโยบายของคณะรัฐบาลเกี่ยวกับการจัดการศึกษาไว้ดังนี้

1. นโยบายของคณะรัฐบาล จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เปิดโอกาสและส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาการศึกษา โดยรัฐบาลถือหลักว่าเพียงแต่จะควบคุมให้เป็นไปตามโครงการการศึกษาแห่งชาติ และให้ความอนุเคราะห์ตามความจำเป็น
2. นโยบายของคณะรัฐบาล พลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ มุ่งเน้นให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมพัฒนาการศึกษาเฉพาะการศึกษาภาคบังคับให้มากยิ่งขึ้น และขยายการศึกษาภาคบังคับให้ทั่วถึงทุกท้องถิ่น
3. นโยบายของคณะรัฐบาล พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ กำหนดให้ประชาชนมีส่วนร่วมชัดเจนขึ้น โดยมอบอำนาจการจัดการศึกษาสู่ระดับปฏิบัติมากที่สุดและเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมและเสนอแนะความต้องการในการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริง มุ่งปรับโครงสร้างระบบบริหาร และจัดการศึกษาทุกระดับ ทุกประเภทให้มีเอกภาพประสานสัมพันธ์กันทั้งในระดับนโยบายและระดับปฏิบัติมากที่สุดเพื่อให้จัดการศึกษาสามารถสนองความต้องการของท้องถิ่น และเปิดโอกาสให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาการศึกษามากยิ่งขึ้น
4. นโยบายของคณะรัฐบาล นายชวน หลีกภัย ชี้ชัดว่าความร่วมมือในการจัดการศึกษาของประชาชนนั้นให้ทำในรูปของคณะกรรมการ และจะกระจายอำนาจการบริหารการศึกษาจากส่วนกลางสู่ส่วนภูมิภาคและสู่สถานศึกษาให้มากขึ้น โดยกำหนดขอบข่าย

การรับผิดชอบของหน่วยงานทุกระดับอย่างชัดเจน ให้สถานศึกษามีความคล่องตัวในการเลือกวิธีดำเนินงานตามนโยบายรวมทั้งสนับสนุนให้บุคคลและองค์กรในชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของชุมชนในรูปแบบคณะกรรมการศึกษา

5. นโยบายของคณะรัฐบาล นายบรรหาร ศิลปะอาชา มีนโยบายด้านการศึกษาเน้นให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถสนองความต้องการของคนไทยในท้องถิ่นเป็นหลัก และสนับสนุนการกระจายอำนาจทางการศึกษาโดยให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีบทบาทมากขึ้นในการบริหารและจัดการศึกษาให้คำนึงถึงความเหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพวิถีชีวิตความเป็นอยู่ในท้องถิ่น ส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาโดยองค์กรเอกชน สถานประกอบการ เอกชน เพื่อให้สามารถพึ่งพาตนเองได้

6. นโยบายของคณะรัฐบาล พลเอกชวลิต ยงใจยุทธ ส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาให้ประชาชนและผู้ปกครอง ได้มีส่วนร่วมรับผิดชอบจัดการศึกษาอย่างใกล้ชิด

7. นโยบายที่สำคัญในปัจจุบันที่ปรากฏอยู่ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ คือ แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ นโยบายของกระทรวงศึกษาธิการ ฯลฯ ที่ส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

บำเหน็จ จินขาวจำ (2545, หน้า 23) ได้สรุปนโยบายของคณะรัฐบาลทั้งหมดที่ได้กำหนดแนวทางในการจัดการศึกษาและพัฒนาการศึกษาไว้ในแนวทางที่ใกล้เคียงกัน คือ มุ่งให้ประชาชนทุกคนได้รับการศึกษาอย่างทั่วถึง และมีโอกาสได้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา โดยได้กำหนดแนวทางของการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาให้เป็นไปเพื่อพัฒนาชุมชน และท้องถิ่น ทั้งนี้โดยมีการกำหนดนโยบายเกี่ยวกับการปรับปรุงโครงสร้างด้านการศึกษาและเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน จนกระทั่งเกิดคณะกรรมการสถานศึกษาเพื่อทำหน้าที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาได้อย่างมีรูปแบบและแนวทางที่ชัดเจน

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 รัฐธรรมนูญฉบับนี้เป็นรัฐธรรมนูญที่ร่างโดยความต้องการของประชาชนทั่วทั้งประเทศเป็นการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตสังคม การเมืองการปกครองเป็นอันมาก ทั้งนี้เพื่อให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของโลกยุคโลกาภิวัตน์ สำหรับในด้านการจัดการศึกษานั้นรัฐธรรมนูญฉบับนี้ได้กำหนดสาระสำคัญ ดังนี้

มาตราที่ 81 รัฐต้องจัดการศึกษาอบรมและสนับสนุนให้เอกชนจัดการศึกษาและอบรมให้เกิดความรู้คู่คุณธรรม จัดให้มีกฎหมายเกี่ยวกับการศึกษาแห่งชาติ ปรับปรุงการศึกษาให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม สร้างเสริมความรู้และปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

สนับสนุนการศึกษาค้นคว้าวิจัยในศิลปะวิทยาการต่าง ๆ เร่งรัดพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เพื่อการพัฒนาประเทศ พัฒนาวิชาชีพครู และส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะ วัฒนธรรมของชาติ

มาตราที่ 289 องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นย่อมมีหน้าที่บำรุงรักษาศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือวัฒนธรรมอันดีงามของท้องถิ่น

องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นย่อมมีสิทธิที่จะจัดการศึกษาอบรมและฝึกอบรมตาม ความเหมาะสมและความต้องการภายในท้องถิ่นนั้น และเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา อบรมของรัฐแต่ต้องไม่ขัดต่อมาตรา 43 และมาตรา 81 ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ

การศึกษาอบรมภายในท้องถิ่นตามวรรคสอง องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นต้องคำนึงถึง การบำรุงรักษาจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น และวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นด้วย

สรุปได้ว่า รัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2540 ได้กำหนดความสำคัญในด้านการจัดการศึกษา ของรัฐ โดยให้ความสำคัญกับชุมชนและส่งเสริมให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ประชาชน เอกชน และภูมิปัญญาท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา โดยมุ่งให้เกิดการพัฒนาคุณภาพ มาตรฐานการศึกษา เป็นไปตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ และมุ่งเน้นการพัฒนาการจัดการศึกษา ในทุกสาขาวิชา โดยปรับแนวทางให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจและสังคม

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 พ.ศ. 2540-2544 นโยบายที่เกี่ยวกับการ ส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษากำหนดไว้ในบทที่ 2 เรื่องการส่งเสริม การมีส่วนร่วมและเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนในการพัฒนาในข้อ 2.2 (1) ว่า การกระจายอำนาจ การจัดการศึกษาให้ชุมชน ท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการกำหนดหลักสูตรสถานศึกษาให้สอดคล้องกับ สภาพแวดล้อมและตอบสนองความต้องการของท้องถิ่น และเพิ่มโอกาสในการศึกษาแก่เด็ก ให้จบการศึกษาภาคบังคับอย่างทั่วถึง

นโยบายนี้ให้เห็นความสำคัญและเน้นการให้ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการ กำหนดหลักสูตรซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญในการจัดการเรียนการสอนที่มุ่งพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ โดยคำนึงถึงความสอดคล้องและตรงกับความต้องการของท้องถิ่นนั้น ๆ

กล่าวโดยสรุป แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 มุ่งส่งเสริมให้ ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาชุมชนให้มีคุณภาพและศักยภาพ โดย กระจายอำนาจให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการสร้างหลักสูตรท้องถิ่นให้สอดคล้องกับความต้องการ และสภาพแวดล้อมของท้องถิ่น ทั้งนี้เพื่อให้เด็กมีโอกาสดำเนินการศึกษาภาคบังคับอย่างทั่วถึง และ เกิดการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ในแผนการศึกษาแห่งชาติ แม้ว่าบางข้อจะไม่ได้ระบุให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาไว้อย่างชัดเจน แต่ก็แฝงไว้ด้วยเจตนารมณ์ที่จะให้ประชาชนมีส่วนร่วมดังนี้

หมวดที่ 3 แนวนโยบายการศึกษาข้อ 7 ส่งเสริมให้อุดมศึกษาามีความเป็นเลิศในการสร้างและพัฒนาองค์ความรู้และเทคโนโลยี ให้มีการประสานวิทยาการสากลกับภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อให้การอุดมศึกษามีบทบาทนำการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมไปในทิศทางที่พึงประสงค์

หมวดที่ 4 แนวทางการจัดการศึกษาข้อ 6 และข้อ 32 กล่าวคือข้อ 6 ส่งเสริมและสนับสนุนให้หน่วยงานการศึกษา หน่วยงานอื่น ๆ ของรัฐและองค์กรเอกชน ประสานความร่วมมือและทรัพยากรระหว่างกันอย่างเป็นระบบในการดำเนินงานเพื่อส่งเสริมและพัฒนาแหล่งความรู้ของชุมชนด้วยรูปแบบและวิธีการต่าง ๆ และข้อ 32 ให้มีคณะกรรมการศึกษาระดับจังหวัดซึ่งประกอบด้วยผู้แทนจากองค์กรของรัฐ องค์กรเอกชน องค์กรท้องถิ่น เพื่อวางแผนและจัดการศึกษาของจังหวัด โดยคำนึงถึงเอกภาพด้านนโยบายและมาตรฐานการศึกษารวมทั้งความต้องการของท้องถิ่นสำหรับในหมวดที่ 3 แนวนโยบายการศึกษาในข้อ 13 และข้อ 17 ได้กำหนดนโยบายเกี่ยวกับเรื่องนี้ชัดเจนคือข้อ 13 ส่งเสริมและสนับสนุนบทบาทของครอบครัว ชุมชน สถาบันอื่น ๆ และสื่อมวลชนให้มีส่วนร่วมในกระบวนการของการศึกษา การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ข้อ 17 ปรับปรุงระบบบริหารการศึกษาให้มีเอกภาพด้านนโยบายและมาตรฐานการศึกษารวมทั้งให้กระจายอำนาจไปสู่ท้องถิ่นและสถานศึกษาเพื่อให้สถานศึกษามีความคล่องตัวในการบริหารและการจัดการภายในสถานศึกษา รวมทั้งสนับสนุนให้บุคคลและองค์กรในชุมชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและการจัดการศึกษาของชุมชน

กล่าวโดยสรุป แผนการศึกษาแห่งชาติมีจุดมุ่งหมายที่จะจัดการศึกษาเพื่อท้องถิ่นโดยให้องค์กรท้องถิ่นและชุมชนได้มีบทบาทประสานสัมพันธ์กับหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งของรัฐและเอกชน เพื่อปรับปรุงระบบบริหารการศึกษาให้มีเอกภาพด้านนโยบายและมาตรฐานการศึกษาให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในกระบวนการของการศึกษา ระดมทรัพยากรมาใช้ในการพัฒนาการศึกษา ให้ร่วมกันประสานองค์ความรู้และวิทยาการสัมพันธ์กับภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยมุ่งหวังนำผลของการศึกษาไปพัฒนาด้านเทคโนโลยีให้ก้าวหน้าและมีคุณภาพ อันจะส่งผลถึงระบบเศรษฐกิจของประเทศด้วย

นโยบายของกระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงศึกษาธิการกำหนดนโยบายการปฏิรูปการศึกษาเพื่อพัฒนาคนให้มีคุณภาพ และพัฒนามาตรฐานการศึกษาให้เป็นสากล โดยมีแนวทางการปฏิรูปการศึกษา 4 ประการ คือ

1. ปฏิรูปโรงเรียนและสถานศึกษา
2. ปฏิรูปครูและบุคลากรทางการศึกษา

3. ปฏิรูปหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอน

4. ปฏิรูประบบบริหารการศึกษา

นโยบายดังกล่าวนี้ หน่วยงานต่าง ๆ ในสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ ต่างรับไปดำเนินการ โดยเฉพาะสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติได้มุ่งให้งานปฏิรูปการศึกษา ปรากฏผลอย่างเป็นรูปธรรม จึงได้ออกระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยกรรมการโรงเรียน พ.ศ. 2535 ขึ้นมา

สรุปได้ว่า นโยบายของกระทรวงศึกษาธิการมีเป้าหมายหลักคือปฏิรูปการศึกษา เพื่อพัฒนาคน โดยดำเนินการปฏิรูปในสี่ประเด็นหลัก คือ ปฏิรูปโรงเรียนและสถานศึกษาปฏิรูป ครูและบุคลากรทางการศึกษา ปฏิรูปหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอน และปฏิรูป ระบบการบริหารการศึกษา ซึ่งสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติได้ออก กฎระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยกรรมการโรงเรียน พ.ศ. 2535 ขึ้นมา โดยมุ่งให้งานปฏิรูป การศึกษาปรากฏผลอย่างเป็นรูปธรรม

แผนพัฒนาการศึกษาระดับที่ 8 พ.ศ. 2540-2544 เป็นแผนที่ปรับเปลี่ยนการศึกษาให้ ทันต่อสถานการณ์ตามกระแสของโลกไร้พรมแดน เป็นผลผลักดันให้ไทยต้องแข่งขันกับประเทศต่าง ๆ ผู้ทรงคุณวุฒิต่าง ๆ รวมทั้งผู้ประกอบการ ครูอาจารย์ นักธุรกิจและสื่อมวลชน เพื่อให้ทุกฝ่ายได้ มีส่วนร่วมในกระบวนการทำแผนตั้งแต่ต้น ดังนั้น จะเห็นได้จากบทที่ 4 เรื่อง วัตถุประสงค์ นโยบาย และแผนงานหลักการพัฒนาการศึกษา ในแผนงานหลักที่ 6 การพัฒนาระบบการบริหาร และการจัดการได้กำหนดเป็นนโยบายไว้ชัดเจนว่า การที่จะให้การศึกษาปรับปรุงบทบาทเชิงรุก ผู้บริหารทุกระดับจะต้องมีวิสัยทัศน์และเห็นด้วยกับการเปิดโอกาสของการมีส่วนร่วมของสังคม เห็นความสำคัญของการกระจายอำนาจการบริหารจัดการศึกษาไปยังระดับต่าง ๆ เพื่อให้เกิด ความคล่องตัวและสามารถตัดสินใจดำเนินการในขอบเขตที่รับผิดชอบ โดยมีประชาชน ชุมชน องค์กรต่าง ๆ มีส่วนร่วมอย่างเหมาะสม เช่น การจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น การระดมทรัพยากร ท้องถิ่นเพื่อการศึกษา การตรวจสอบคุณภาพการศึกษาของผู้สำเร็จ เป็นต้น นโยบายดังกล่าวมี วัตถุประสงค์เพื่อให้ประชาชนและสถาบันทางสังคม ชุมชน องค์กรธุรกิจเอกชน ตลอดจน สื่อมวลชน มีส่วนร่วมรับผิดชอบในการจัดการศึกษา

กล่าวได้ว่า แผนพัฒนาการศึกษาระดับที่ 8 พ.ศ. 2540-2544 มุ่งจัดการศึกษาให้ สอดคล้องกับความก้าวหน้าของเทคโนโลยีและโลกยุคโลกาภิวัตน์ ได้กระจายอำนาจการบริหาร จัดการศึกษาไปยังเขตพื้นที่โดยให้ความสำคัญกับชุมชนให้มีบทบาทและมีส่วนร่วม โดยมี ความมุ่งหวังให้สถาบันการศึกษา ร่วมมือกับองค์กรต่าง ๆ ร่วมกันระดมทรัพยากรในท้องถิ่น

มาใช้ในการศึกษา เพื่อพัฒนาการจัดการศึกษาให้มีคุณภาพ และสอดคล้องกับความต้องการเปลี่ยนแปลงของสังคมยุคเทคโนโลยี

แผนพัฒนาเศรษฐกิจสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 พ.ศ. 2545-2549 ได้เปิดโอกาสให้ประชาชนและทุกภาคในสังคมมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวาง เริ่มตั้งแต่การกำหนดกรอบวิสัยทัศน์และทิศทางของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 ซึ่งทุกฝ่ายเห็นพ้องร่วมกันว่าให้อัญเชิญปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลปัจจุบันมาเป็นปรัชญานำทางในการพัฒนาและบริหารประเทศ เป็นทางสายกลางเพื่อให้ชาติรอดพ้นวิกฤตสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง และนำไปสู่การพัฒนาที่สมดุล มีคุณภาพและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ และสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงต่าง ๆ

นโยบายนี้เห็นความสำคัญและเน้นให้ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการกำหนดหลักสูตรซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญในการจัดการเรียนการสอนที่มุ่งพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ โดยคำนึงถึงความสอดคล้องและตรงกับความต้องการของท้องถิ่นนั้น ๆ

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้กำหนดการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาไว้ในมาตรา ดังนี้

มาตรา 8 การจัดการศึกษาให้ยึดหลักดังนี้

1. เป็นการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับประชาชน
2. ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา
3. การพัฒนาสาระและกระบวนการเรียนรู้ให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง

มาตรา 9 การจัดระบบ โครงสร้าง และกระบวนการจัดการศึกษา ให้ยึดหลักดังนี้

1. มีเอกภาพด้านนโยบาย และมีความหลากหลายในการปฏิบัติ
2. มีการกระจายอำนาจไปสู่เขตพื้นที่การศึกษา สถานศึกษา และองค์กรปกครอง

ส่วนท้องถิ่น

3. มีการกำหนดมาตรฐานการศึกษา และจัดระบบประกันคุณภาพการศึกษาทุกระดับ และประเภทการศึกษา

4. มีหลักการส่งเสริมมาตรฐานวิชาชีพครู ณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษาและพัฒนาครู ณาจารย์ บุคลากรทางการศึกษาอย่างต่อเนื่อง

5. ระดมทรัพยากรจากแหล่งต่าง ๆ มาใช้ในการจัดการศึกษา

6. การมีส่วนร่วมของบุคคล ครอบครัว องค์กรชุมชน องค์กรปกครองท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น

มาตรา 27 ให้คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อความเป็นไทย ความเป็นพลเมืองที่ดี การดำรงชีวิต และการประกอบอาชีพ ตลอดจนเพื่อการศึกษาต่อ

มาตรา 29 ให้สถานศึกษาร่วมมือกับบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน โดยจัดกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีการจัดการศึกษาอบรม มีการแสวงหาความรู้ ข้อมูลข่าวสาร และรู้จักเลือกสรรภูมิปัญญาและวิทยาการต่าง ๆ เพื่อพัฒนาชุมชน ให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการ รวมทั้งหาวิธีการสนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การพัฒนาระหว่างชุมชน

ฉันทนันท สุรินทร์ (2546, หน้า 20) ได้สรุปพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ไว้ว่า มีจุดมุ่งหมายที่จะจัดการศึกษาเพื่อท้องถิ่น โดยให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นโดยให้องค์กรท้องถิ่น และชุมชนได้มีบทบาทประสานสัมพันธ์กับหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งของรัฐและเอกชน เพื่อพัฒนาระบบบริหารการศึกษาให้มีเอกภาพด้านนโยบายและมาตรฐานการศึกษา ด้วยวิธีการอย่างหลากหลาย ทั้งนี้ให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในกระบวนการของการศึกษา ระดมทรัพยากรมาใช้ในการศึกษา ให้ร่วมกันประสานองค์ความรู้และวิทยาการสัมพันธ์กับภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยมุ่งหวังให้ทรัพยากรมนุษย์ได้รับการพัฒนาอย่างแท้จริง สอดคล้องกับระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียงของประเทศด้วย ทั้งยังการพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นสังคมที่เข้มแข็งและมีคุณภาพทั้ง 3 ด้าน คือ สังคมคุณภาพ สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ และสังคมสมานฉันท์และเอื้ออาทรต่อกัน

ปัจจัยที่สนับสนุนและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วม

ปัจจัยที่สนับสนุนการมีส่วนร่วม สาระสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นอยู่ที่ การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การริเริ่ม การวางแผน การตัดสินใจ การร่วมรับผิดชอบ ตลอดจนการร่วมประเมินผล ในเรื่องของปัจจัยที่สนับสนุน ส่งเสริมการมีส่วนร่วมดังกล่าว นักวิชาการได้ศึกษาไว้ดังนี้

อำนาจ อนันตชัย (2526, หน้า 138 อ้างถึงใน บำเหน็จ จินขาวจำ, 2545, หน้า 28) กล่าวถึงความสำเร็จของการพัฒนาแบบระดมความร่วมมือขึ้นอยู่กับปัจจัยที่สำคัญ 3 ประการ คือ

1. การเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจของประชาชนตั้งแต่เริ่มแรกกว่ามีปัญหา สาเหตุของปัญหา การแก้ไขปัญหาด้านความคิดจะทำโครงการอะไร ที่เป็นประโยชน์ต่อประชาชน โดยใช้ประโยชน์จากแรงงาน ทรัพยากรท้องถิ่นอย่างเต็มที่

2. การผสมผสานแผนงานและโครงการของส่วนราชการด้วยการพัฒนาความรู้ ทักษะความสามารถด้านประชาชนและคุณภาพของเจ้าหน้าที่เพื่อแก้ปัญหาเดือดร้อนสนอง ผลประโยชน์ได้ถูกต้องตามเวลาและสถานที่

3. การสร้างองค์กรท้องถิ่น กลไกการประสานงาน งบประมาณ ปัจจัยดำเนินงานทั้ง ภาครัฐและเอกชนตามความต้องการอันจำเป็นของประชาชน

ปรัชญา เวสารัชช์ (2527, หน้า 33-35 อ้างถึงใน บำเหน็จ จินขาวำ, 2545, หน้า 28) กล่าวถึงปัจจัยที่ผลักดันการมีส่วนร่วมของประชาชน 4 ปัจจัย

1. ปัจจัยภายในตัวบุคคลเป็นแรงผลักดันหรือแรงจูงใจที่เกิดขึ้นในตัวบุคคลเอง
2. ปัจจัยสภาพแวดล้อม ได้แก่ สภาพแวดล้อมทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม และ การเมือง
3. ปัจจัยผลักดันจากบุคคลอื่น
4. รางวัลตอบแทนคือประชาชนเข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาโดยหวังผลประโยชน์

ตอบแทน

บำเหน็จ จินขาวำ (2545, หน้า 29) ได้ศึกษาเรื่องปัจจัยการบริหารกับการเข้ามามีส่วน ร่วมทางธุรกิจของสมาชิกสหกรณ์การเกษตร สรุปว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการเข้าร่วมของประชาชนใน การพัฒนา ได้แก่ ปัจจัยด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ ด้านการเมือง ด้านวัฒนธรรม และปัจจัยด้าน จิตวิทยาสังคม

ชูชาติ พ่วงสมจิตร (2540, หน้า 268-271 อ้างถึงใน บำเหน็จ จินขาวำ, 2545, หน้า 29-30) ได้วิเคราะห์ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนกับโรงเรียน ประถมศึกษาเขตปริมณฑลกรุงเทพมหานคร สรุปว่า ปัจจัยที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมมีดังนี้

1. ปัจจัยเกี่ยวกับสภาพแวดล้อม

- 1.1 โครงสร้างทางเศรษฐกิจแบบอุตสาหกรรม จะช่วยให้ชุมชนมีความพร้อม ในการสนับสนุนโรงเรียนด้านการเงิน เพราะเป็นย่านอุตสาหกรรมย่อมทำให้เกิดภาวะเศรษฐกิจดี
- 1.2 ลักษณะนิสัยของคนไทยช่วยส่งเสริมการเข้ามามีส่วนร่วมกับโรงเรียน กล่าวคือ โดยทั่วไปคนไทยมีนิสัยชอบทำบุญไม่ค่อยจะปฏิเสธคำร้องขอของผู้อื่น โดยเฉพาะโรงเรียนที่เป็น สถาบันสอนบุตรหลานให้เป็นคนดีมีความรู้

1.3 ระบบการเมืองการปกครองท้องถิ่นกระตุ้นให้นักการเมืองเข้ามามีส่วนร่วมกับ โรงเรียน ซึ่งในช่วงที่มีการเลือกตั้งผู้สมัครมักต้องไปพบประชาชนและช่วยเหลือกิจกรรมของ สังคม โดยเฉพาะวัดกับโรงเรียนที่เป็นสถาบันหลักของชุมชน

2. ปัจจัยเกี่ยวกับชุมชน

2.1 ความศรัทธาของชุมชนที่มีต่อโรงเรียนหากโรงเรียนสร้างความศรัทธาให้กับชุมชนได้ เช่น ผลการเรียนรู้ดี นักเรียนสามารถสอบชิงทุนหรือสอบเข้าสถาบันที่มีชื่อเสียงได้ โรงเรียนได้รับรางวัลชนะเลิศ ครูอาจารย์เอาใจใส่ต่อเด็ก โรงเรียนชนะการประกวดผลงานทางวิชาการ ฯลฯ สิ่งเหล่านี้ทำให้ชุมชนเกิดความศรัทธาต่อโรงเรียน

2.2 ชุมชนมีความรู้สึกว่าตนเป็นเจ้าของโรงเรียนและต้องมีหน้าที่ต่อโรงเรียน ความรู้สึกดังกล่าวมักอยู่ในรูปของโรงเรียนของเรา การเป็นศิษย์เก่า การเป็นบุคคลที่มีส่วนร่วมในการก่อตั้ง และทำนุบำรุงโรงเรียน การเป็นผู้ปกครองนักเรียน ฯลฯ

2.3 ความคาดหวังของชุมชนต่อโรงเรียน ได้แก่ ความคาดหวังว่าโรงเรียนจะส่งมอบบุตรหลานของเขาให้เป็นคนเก่ง ดี และคาดหวังให้โรงเรียนมีคุณภาพไม่แพ้โรงเรียนอื่น

2.4 ชุมชนมีความสัมพันธ์อันดีกับโรงเรียนหากผู้บริหารและครูเข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชนอย่างสม่ำเสมอ โรงเรียนให้การต้อนรับประชาชนอย่างดี เอาใจใส่บุตรหลานของประชาชน ชุมชนก็จะให้ความร่วมมือกับโรงเรียนด้วยดี

3. ปัจจัยเกี่ยวกับโรงเรียน

3.1 ปัจจัยเกี่ยวกับผู้บริหารและครู ซึ่งได้แก่ ผู้บริหารและครูมีความสัมพันธ์อันดีกับชุมชน ให้เกียรติและกำลังใจแก่ผู้เข้ามามีส่วนร่วมกับโรงเรียน โรงเรียนมีครูเก่าหรือศิษย์เก่าปฏิบัติหน้าที่เป็นครูอยู่ในโรงเรียน ครูสนใจเอาใจใส่ต่อการเรียนการสอน ฯลฯ

3.2 ปัจจัยเกี่ยวกับผลงานและวิธีการปฏิบัติของโรงเรียน เช่น โรงเรียนที่มีชื่อเสียงด้านวิชาการ มีความเชื่อถือในเรื่องการเงิน โรงเรียนมีการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ฯลฯ

บำเหน็จ จินขาวจำ (2545, หน้า 30) ได้สรุปว่าปัจจัยที่สนับสนุนส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษามีอยู่หลายประการ ที่สำคัญ คือ ผู้บริหารโรงเรียนจะต้องเห็นความสำคัญและสนองนโยบายของรัฐในเรื่องนี้ โดยจะต้องมีมนุษยสัมพันธ์และสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนให้แนบแน่น อย่าคิดแต่เพียงว่าโรงเรียนตั้งอยู่ในชุมชนที่มีเศรษฐกิจดีก็ควรจะได้รับ การสนับสนุน โรงเรียนจะต้องสร้างผลงานให้ชุมชนเกิดความศรัทธาและความพึงพอใจ เพื่อที่จะให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมสนับสนุนการจัดการศึกษาในด้านต่าง ๆ ให้ดำเนินไปสู่เป้าหมาย

ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วม ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมได้มีผู้ศึกษาไว้ดังนี้

บำเหน็จ จินขาวจำ (2545, หน้า 30) ได้ศึกษาบทบาทของโรงเรียนชุมชนในการพัฒนาชนบทในประเทศไทย: การศึกษา 12 พบว่า ปัญหาการมีส่วนร่วมของกรรมการโรงเรียนส่วนใหญ่ กรรมการโรงเรียนมีฐานะยากจน จึงทำให้ไม่สามารถเสียสละเวลาให้กับการทำหน้าที่เป็น

กรรมการโรงเรียนได้อย่างเต็มที่ เพราะต้องคำนึงถึงปากท้องของตนเองก่อน สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2541, หน้า 277 อ้างถึงใน บำเหน็จ จินขาวจำ, 2545, หน้า 30 อ้างถึงใน บำเหน็จ จินขาวจำ, 2545, หน้า 29) กล่าวถึงปัญหาของกรรมการศึกษาประจำโรงเรียนว่า กรรมการมักไม่ทราบบทบาทหน้าที่ โรงเรียนก็ไม่ทราบระเบียบปฏิบัติที่แน่นอน โรงเรียนห่างเหินกัน ขาดความสัมพันธ์ ร่วมมือ เมื่อมีการประชุมกรรมการศึกษาก็มักขอปรึกษา เป็นสาเหตุที่ทำให้กรรมการศึกษาไม่ยอมมาประชุม

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี (2534, หน้า 69-70) กล่าวถึงข้อจำกัดในการจัดตั้งและพัฒนางค์กรประชาชนไม่ก้าวหน้าไปเท่าที่ควร ทั้งนี้สาเหตุเนื่องมาจาก

1. ผู้นำท้องถิ่นของประชาชนนั้นถูกกำหนดบทบาทและสร้างขึ้นโดยขบวนการทางราชการจึงทำให้มีความรู้สึกว่าเป็นคนของทางราชการมากกว่าเป็นคนของประชาชน ผลงานที่เกิดขึ้นเป็นของราชการมากกว่าเป็นของประชาชน ผู้นำท้องถิ่นจึงไม่สามารถดึงประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมได้ เพราะประชาชนเห็นว่าผู้นำท้องถิ่นไม่ได้เป็นผู้นำของเขาอย่างแท้จริง
2. ผู้นำท้องถิ่นมีขีดความสามารถในการบริหารจัดการค่อนข้างจำกัด และมักถูกรอรับ และการชี้แนะต่าง ๆ จากราชการ ผู้นำท้องถิ่นจึงมีสภาพเหมือนหุ่นยนต์ ทำให้ขาดความศรัทธาทั้งจากประชาชนและข้าราชการ
3. ผู้นำท้องถิ่นมักแสวงหาอิทธิพลใ้ตนเองหรือพวกพ้องของตน แทนที่จะพิทักษ์ประโยชน์ของประชาชนกลับกลายเป็นผู้กดขี่และอาจเป็นเครื่องมือของผู้มีอิทธิพล
4. โครงสร้างและระบบสังคมที่มีต่อทัศนคติ ค่านิยมของประชาชนไทยต่อการยอมรับสภาพชี้นำโดยผู้นำท้องถิ่นและข้าราชการ ขณะเดียวกันค่านิยมแบบอัตนิยม คือไม่ชอบยุ่งเกี่ยวกับเรื่องคนอื่นมีผลกระทบต่อการจัดตั้งและพัฒนางค์กรประชาชน

สุนทร ขอบทำดี (2534, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาค้นคว้า พบว่า กรรมการศึกษาขาดความรู้ความเข้าใจในงานประชาสัมพันธ์ของโรงเรียน และต้องคำนึงถึงการประกอบอาชีพประจำวัน เป็นสำคัญ

จุฬารพ ดิสุคนธ์ (2537, หน้า 99) ได้ทำการศึกษาค้นคว้า พบว่า โรงเรียนไม่สามารถปฏิบัติตามคำแนะนำของกรรมการศึกษาได้ สาเหตุมาจากกรรมการศึกษาขาดความรู้ความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ นอกจากนี้โรงเรียนยังขาดความพร้อมที่จะให้บริการแก่ชุมชนและหน่วยงานอื่น เนื่องจากบุคลากรที่รับผิดชอบ เพราะบุคลากรน้อยและไม่อยู่ในพื้นที่

เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง (2541, หน้า 61-62) กล่าวถึงปัญหาและอุปสรรคในการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อการพัฒนาชนบทไว้ 2 ประเด็น ดังนี้

1. ปัญหาเกี่ยวกับตัวของชาวชนบทเอง จำแนกออกเป็นประเด็นสำคัญ ดังนี้

1.1 ชาวชนบทขาดนิสัยการทำงานร่วมกันอย่างจริงจังและถาวร จะมีแต่การทำงานเป็นครั้งคราว ทั้งนี้เพราะในอดีตประเทศไทยเป็นสังคมที่มั่งคั่งจึงไม่จำเป็นต้องเสริมสร้างการทำงานร่วมกัน

1.2 ชาวชนบทไทยประกอบอาชีพเกษตรกรรมที่เต็มไปด้วยความไม่แน่ใจว่าจะได้รับผลประโยชน์โดยตรงในระยะสั้น ดังนั้นการมีส่วนร่วมที่หวังผลระยะยาวจึงค่อนข้างลำบาก

1.3 ชาวชนบทไทยอยู่ภายใต้ระบบอุปถัมภ์และลัทธิพ่อปกครองลูก ทำให้หวังพึ่งบุคคลภายนอกมากเกินไป และหวังที่จะให้บุคคลอื่นทำทุกสิ่งทุกอย่างให้

1.4 ชาวชนบททราบว่าตนเป็นผู้มีฐานะต่ำต้อยในสังคมทำให้กลัวคนภายนอก ถูกเจ้าหน้าที่และนักการพัฒนาจึงหาข้อมูลที่แท้จริงจากชาวชนบทได้ยาก

1.5 ชาวชนบทมักเลือกผู้นำที่คิดว่าจะสามารถอุปถัมภ์ตนได้ จึงมักจะเลือกคนร่ำรวย ผู้มีหน้ามีตา หรือผู้มีสายสัมพันธ์กับเจ้าหน้าที่คือบุคคลภายนอก

1.6 คนไทยทั่วไปโดยเฉพาะชาวชนบทไม่ชอบแสดงตัวเป็นศัตรูกันซึ่งหน้าและไม่ชอบโต้เถียง

1.7 ชาวบ้านไม่คุ้นเคยกับการฝึกให้วางแผนการทำงานล่วงหน้า ดังนั้นผลงานของชาวชนบทจึงไม่ค่อยจะเป็นระบบและขาดประสิทธิภาพด้านเวลา

2. ปัญหาเกี่ยวกับตัวเจ้าหน้าที่หรือระบบราชการ จำแนกเป็น 6 ประเด็นย่อยได้ดังนี้

2.1 นโยบายในระบบราชการมักมาจากเบื้องบน

2.2 ระบบการจัดสรรงบประมาณจัดทำกันในส่วนกลาง ทำให้โครงการที่มาจากเจ้าหน้าที่และชาวชนบทเกิดขึ้นได้ยาก

2.3 ระบบการบริหารที่ถูกสั่งการมาจากเบื้องบน ทำให้การประสานงานของเจ้าหน้าที่ระดับสนามของแต่ละกรมกอง เป็นไปด้วยความยากลำบาก รวมทั้งแนวทางการมีส่วนร่วมและการดำเนินงานของเจ้าหน้าที่แต่ละฝ่ายมีความเข้าใจแตกต่างกัน

2.4 ระบบการให้ข้อมูลให้โทษใช้ไม่ได้ผลของการปฏิบัติงานที่เกิดแก่ชาวบ้านอย่างแท้จริง แต่ถือเอาความพอใจของผู้บังคับบัญชาและกิจกรรมที่เกิดขึ้นเป็นหลัก

2.5 วัฒนธรรมความสัมพันธ์แบบผู้ใหญ่ผู้น้อยและระบบอุปถัมภ์ทำให้เจ้าหน้าที่เข้าใจว่าตนเองมีฐานะสูงกว่าชาวชนบท

2.6 เจ้าหน้าที่ราชการมีแนวโน้มที่จะชอบทำงานในสำนักงาน

ไพรัตน์ เดชะรินทร์ (2541, หน้า 62-63) กล่าวถึงปัญหาและข้อจำกัดในการมีส่วนร่วมของชุมชน ไว้ดังนี้

1. นโยบายการมีส่วนร่วมของชุมชนส่วนใหญ่ต้องขึ้นกับระบบราชการ
2. ประชาชนคุ้นเคยกับการได้รับคำสั่ง การยอมรับความถูกต้องของข้าราชการและการยอมรับคอยความช่วยเหลือแทนการช่วยเหลือตนเอง การคิดเองและหลีกเลี่ยงการโต้แย้งกับข้าราชการ
3. กิจกรรมหรือโครงการที่ได้เข้าร่วมส่วนใหญ่ให้ร่วมเฉพาะตอนเสนอโครงการและตอนลงมือปฏิบัติโครงการ ไม่มีการร่วมแบบครบวงจร
4. องค์กรอาสาสมัคร มูลนิธิ และชมรมต่าง ๆ มีมากมายแต่ส่วนใหญ่ยังขาดความรู้เฉพาะขาดทุน ขาดเป้าหมายและหลักที่แน่นอน และขาดการสนับสนุนอย่างต่อเนื่องและที่สำคัญขาดแกนกลางของรัฐบาลและองค์การเหล่านี้จะประสานติดต่อยังเป็นทางการในทุกระดับ
5. องค์กรประชาชนส่วนใหญ่มักจะคอยดูแลผลประโยชน์และขยายผลประโยชน์ให้กับกรรมการร่วมกับสมาชิกในสังกัดมากกว่าถึงมือประชาชน

บำเหน็จ จินขาวขำ(2545, หน้า 33) สรุปเกี่ยวกับอุปสรรคของการมีส่วนร่วมของกรรมการสถานศึกษานั้นถ้าพิจารณาจากด้านกรรมการศึกษาแล้วจะเห็นว่ากรรมการศึกษายังไม่เข้าใจบทบาทหน้าที่ของตนเอง เห็นว่าการเข้ามามีส่วนร่วมของตนยังไม่มีมีความสำคัญ เพราะการตัดสินใจขึ้นอยู่กับผู้บริหารโรงเรียน ในส่วนสถานภาพครอบครัวของกรรมการศึกษาที่มีรายได้ต่ำจะต้องให้ความสำคัญของการอยู่รอดของครอบครัวของกรรมการศึกษาที่มีรายได้ต่ำจะต้องให้ความสำคัญของการอยู่รอดของครอบครัวก่อนจึงไม่มีเวลาให้กับหน้าที่คณะกรรมการสถานศึกษา ส่วนในด้านโรงเรียนนั้นผู้บริหารมักไม่เห็นความสำคัญของกรรมการศึกษาเพราะคิดว่าศักยภาพของโรงเรียนมีเพียงพอ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยภายในประเทศ

สฤณี มินตระ (2536) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการศึกษาในสังคมไทย: แนวคิด ปัญหา อุปสรรค และแนวทางในอนาคต ผลการวิจัยพบว่าการจัดการศึกษาในอนาคตต้องตั้งอยู่บนหลักการมีส่วนร่วมของประชาชน ประชาชนสามารถมีส่วนกำหนดรูปแบบเนื้อหา และวิธีการที่สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน โดยรัฐต้องลดบทบาทควบคุมลงมาเป็น การสนับสนุนและประชาชนเองต้องตระหนักถึงศักยภาพของตนและผลักดันตัวเองให้เข้าไปมีส่วนร่วมทั้งในเรื่องของการจัดการศึกษา เรื่องอื่น ๆ ที่ส่งผลกระทบต่อชีวิต และชุมชนของตนให้มากยิ่งขึ้น

มัย สุขเอี่ยม (2534, บทคัดย่อ) ศึกษารูปแบบการวางแผนพัฒนาการศึกษาแบบมีส่วนร่วมของสถาบันเทคโนโลยีราชมงคล พบว่า รูปแบบการพัฒนาการศึกษาของสถาบันมี 10 ขั้นตอน และกิจกรรมที่ควรให้บุคลากรมีส่วนร่วม ดังนี้คือ การศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาการกำหนดวัตถุประสงค์และนโยบายการกำหนดมาตรการ การกำหนดเป้าหมาย การจัดทำแผนงาน/งาน/โครงการ การกำหนดค่าใช้จ่ายตามแผน การจัดทำแผนพัฒนาประจำปี การนำแผนไปปฏิบัติการ ติดตามและประเมินผล และการทบทวนปรับปรุงพัฒนาการศึกษา สำหรับการแบ่งกลุ่มบุคลากรที่จะให้มีส่วนร่วมเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่

1. กลุ่มผู้บริหารระดับสูง
2. กลุ่มผู้บริหารระดับกลาง
3. กลุ่มผู้บริหารระดับต้น
4. กลุ่มอาจารย์

ปรากฏว่าระดับในการมีส่วนร่วมของแต่ละกลุ่มมากขึ้นแตกต่างกันตามตำแหน่ง บทบาทหน้าที่ และการเกี่ยวข้องกับแผนแต่ละระดับ

ทัศนาศาสตร์ (2539, หน้า 140-141) ทำการวิจัยเรื่องรูปแบบการบริหารแบบมีส่วนร่วมในการฝึกอาชีพพระยะสัน ช่างอุตสาหกรรมกรมอาชีวศึกษา ผลการวิจัยเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการบริหารและกิจกรรม 5 ขั้นตอน คือ

- ขั้นตอนที่ 1 การวางแผนอาชีพ
- ขั้นตอนที่ 2 การประสานงานการฝึกอาชีพ
- ขั้นตอนที่ 3 การติดตามงานจัดฝึกอาชีพ
- ขั้นตอนที่ 4 การประเมินผลจัดฝึกอาชีพ
- ขั้นตอนที่ 5 การรายงานการจัดฝึกอาชีพ

สำหรับรูปแบบการบริหารแบบมีส่วนร่วม ในการฝึกอาชีพพระยะสัน ควรจะร่วมมือกันทุกฝ่ายอย่างหลากหลายระหว่างสถานประกอบการ หน่วยงานราชการ สมาคม องค์กร สถานศึกษา ชุมชนท้องถิ่น ฯลฯ และรัฐควรส่งเสริมให้ภาคเอกชนมีบทบาทและมีส่วนร่วมในการพัฒนาอาชีวศึกษาให้มากขึ้น

คุณวิทย์ โทบุราณ (2539, หน้า 179-183) ทำการวิจัยเรื่อง ศึกษาการมีส่วนร่วมของบุคลากรในการวางแผนในโรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตพื้นที่พัฒนาชายฝั่งทะเลตะวันออก ผลการวิจัยพบว่า การมีส่วนร่วมของบุคลากรในการวางแผนในโรงเรียนมัธยมศึกษา ตามทัศนะของครู อาจารย์ และหัวหน้าหมวดวิชาและจำแนกตามขนาดของโรงเรียน อยู่ในระดับปานกลาง

โดยมีส่วนร่วมในขั้นตอนการจัดทำแผนงาน/งาน/โครงการ อยู่เป็นอันดับแรก และมีส่วนร่วมในขั้นตอนการทบทวนปรับปรุงแผนพัฒนาการศึกษาของโรงเรียนอยู่เป็นอันดับสุดท้าย

นเรศ ยूनประสงค์ (2540, หน้า 157-171) ทำการวิจัยเรื่อง การให้ครูมีส่วนร่วมในการบริหารของผู้บริหารในโรงเรียนสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดชลบุรี ผลการวิจัยพบว่า ลักษณะการให้ครูมีส่วนร่วมตัดสินใจในการบริหารงานของผู้บริหารที่นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูง ใช้วิธีร่วมปรึกษาหารือกับผู้ได้บังคับบัญชาทั้งหมด แล้วร่วมกันตัดสินใจในการบริหารงานโรงเรียนเป็นอันดับแรก ส่วนผู้บริหารโรงเรียนที่นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำจะใช้ลักษณะการให้ครูมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ โดยผู้บริหารใช้ข้อมูลของตนเองและขอข้อมูลเพิ่มเติมจากผู้ได้บังคับบัญชา เป็นอันดับแรก

ชูชาติ พ่วงสมจิตร (2540, หน้า 266) ทำการวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งเสริมและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนกับโรงเรียนประถมศึกษาในเขตปริมณฑล กรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า คนในชุมชนที่เข้ามามีส่วนร่วมกับโรงเรียนมากที่สุด คือ กลุ่มกรรมการศึกษาหรือกลุ่มกรรมการโรงเรียน โดยชุมชนจะเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรและวัสดุสิ่งของมากที่สุด สำหรับวิธีการเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชนทั้งทางตรงและทางอ้อมนั้น เมื่อโรงเรียนมีกิจกรรมสำคัญและร้องขอความร่วมมือแล้วชุมชนจะให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี

เมตต์ เมตต์การุณจิต (2541, หน้า 85-86) ศึกษาวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของการบริหารโรงเรียนของคณะกรรมการศึกษาประจำโรงเรียนเทศบาล ในจังหวัดนครราชสีมา สรุปว่าเรื่องที่กรรมการศึกษาเข้าไปมีส่วนร่วม 5 เรื่อง คือ การวางแผน การจัดหาและการจัดสรรทรัพยากร การกระตุ้นการทำงาน การประสานงานและการประเมิน ส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในการในการประสานงานอยู่ในระดับมาก รองลงมาอยู่ในระดับปานกลางได้แก่ การประเมินแผนการกระตุ้นการทำงาน การจัดหา และการจัดสรรทรัพยากรและการวางแผน

เจษฎา อึ้งเจริญ (2537, หน้า 164-165) ได้ศึกษาสภาพการตัดสินใจสั่งการของผู้บริหารกับความพึงพอใจของครูโรงเรียนมัธยมศึกษา พบว่า ครู อาจารย์ มีความต้องการเข้าไปมีส่วนร่วมในการปรึกษา มีส่วนร่วมในการตัดสินใจสั่งการของผู้บริหารโรงเรียนในระดับมาก ฉะนั้นการบริหารโรงเรียนควรเปิดโอกาสให้ผู้ได้บังคับบัญชาเหล่านี้เข้ามามีบทบาทในการวางแผนบริหารโรงเรียน เพื่อสร้างขวัญและกำลังใจแก่ผู้ร่วมงาน ซึ่งจะเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพของการทำงานด้วย

ณัฐนันท์ สุรินทร์ (2546, หน้า 34) ศึกษารูปแบบความร่วมมือขององค์กรชุมชน คณะกรรมการการศึกษาต่อการพัฒนาคุณภาพการประถมศึกษา พบว่า คณะกรรมการศึกษามี

ความพึงพอใจในการปฏิบัติงานอยู่ในระดับต่ำค่อนข้างมาก แต่มีความผูกพันกับโรงเรียนค่อนข้างดี เมื่อโรงเรียนมีปัญหาทำให้ความร่วมมือเสมอ ในเรื่องการดำเนินงานของโรงเรียนนั้นกรรมการศึกษาคิดว่าเป็นเรื่องของคณะครูโดยเฉพาะ ส่วนการให้ความร่วมมือกับโรงเรียน ถือเป็นจิตสำนึกในหน้าที่และเห็นแก่ประโยชน์ของงาน

วินัย อยู่เจริญ (2537) ศึกษาสภาพการใช้ทรัพยากรในชุมชน ในการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสระบุรี ผลการวิจัยพบว่าโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสระบุรี ใช้ทรัพยากรในชุมชนเพื่อการบริหารงานวิชาการ 4 ประเภทคือ ทรัพยากรบุคคล ทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรที่มนุษย์สร้างขึ้น และทรัพยากรสังคม โดยลักษณะการใช้ได้แก่ ขอคำปรึกษาหรือข้อเสนอแนะ การศึกษานอกสถานที่ การมอบหมายให้นักเรียนไปศึกษาค้นคว้าและการให้นักเรียนไปร่วมกิจกรรม ส่วนปัญหาอุปสรรคในการใช้ทรัพยากรส่วนใหญ่ที่ประสบ คือระยะทางอยู่ห่างไกล ทรัพยากรมีน้อย และขาดการอนุรักษ์ ส่วนปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินการ ได้แก่ ขาดงบประมาณ ความไม่ปลอดภัย และขาดข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งทรัพยากรในชุมชน

สุนทร ขอบทำดี (2534, หน้า 78 อ้างถึงใน ฉันทนัท สุรินทร์, 2546, หน้า 34) ได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับบทบาทของคณะกรรมการสถานศึกษา เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนของโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดอ่างทอง พบว่าคณะกรรมการศึกษาส่วนใหญ่มีบทบาทในด้านการประชาสัมพันธ์โรงเรียน มีส่วนร่วมในการประชุมผู้ปกครองนักเรียน ประสานงานให้มีการเผยแพร่ข่าวสารในที่ชุมชน และขอความร่วมมือให้ผู้ปกครองมาเยี่ยมเยียนโรงเรียน ร่วมกิจกรรมของโรงเรียนในด้านการให้บริการแก่ชุมชนมีส่วนร่วมเสนอแนะและประสานงานให้โรงเรียนกับหน่วยงานอื่น ให้บริการความรู้แก่ประชาชนที่โรงเรียน และแสวงหาความช่วยเหลือจากชุมชน นำมาปรับปรุงอาคารสถานที่ไว้บริการชุมชน

กฤษณา ไตรศิริ (2538) ศึกษาการจัดกิจกรรมการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน โรงเรียนประถมศึกษา สังกัดเทศบาลและเมืองพัทยา ผลการวิจัยพบว่ากิจกรรมที่โรงเรียนจัดมากคือ การจัดประชุมผู้ปกครอง นักเรียน และผู้นำชุมชนก่อนปิดภาคเรียนทุกต้นปี ทุกปี การให้เยี่ยมอาคารสถานที่และวัสดุอุปกรณ์ การเข้าร่วมกิจกรรมด้านวัฒนธรรมประเพณี การเชิญประชาชนมาร่วมกิจกรรมของโรงเรียน ปัญหาในการดำเนินกิจกรรม คือ ผู้บริหารมีงานในหน้าที่มากเกินไป ไม่มีเวลาออกไปเยี่ยมชุมชน ขาดบุคลากรที่มีความรู้ด้านอาชีพที่จะให้การแนะนำประชาชน ครูมีงานในหน้าที่มาก ไม่มีเวลาเข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชน ประชาชนยากจนเข้าใจว่าการดำเนินงานภายในโรงเรียนเป็นหน้าที่ของครูฝ่ายเดียว

เจษฎา บุณยะจารุ (2540) แสดงความคิดเห็นไว้ว่า ความต้องการของคณะกรรมการโรงเรียนที่มีต่อการบริการชุมชนของโรงเรียนมัธยม ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา 4 ด้าน คือ ด้านการศึกษา ด้านการพัฒนาชุมชนและร่วมกิจกรรมของชุมชน ด้านเศรษฐกิจและอาชีพ ด้านอาคารสถานที่และวัสดุอุปกรณ์ คณะกรรมการโรงเรียน ประกอบด้วยผู้ปกครองนักเรียน ผู้บริหารสถานศึกษาและครูในโรงเรียน ประชาชน และผู้ทรงคุณวุฒิในท้องถิ่น พบว่า ความต้องการของคณะกรรมการโรงเรียนที่มีต่อการบริการชุมชนอยู่ในระดับมากทั้ง 4 ด้าน และความต้องการในการบริการชุมชนของคณะกรรมการโรงเรียนทุกสถานศึกษามีความต้องการทำงานทุกด้านไม่แตกต่างกัน

เสมอ นาสอน (2540) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การบริหาร โรงเรียนเพื่อชีวิตและชุมชนใน จังหวัดอุดรธานี พบว่าด้านการวางแผน ผู้บริหารโรงเรียนและครูผู้สอนส่วนใหญ่ได้ร่วมกันวางแผนโครงการ ส่วนการมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชนนั้น ร่วมในลักษณะการรับทราบโครงการ โดยทางโรงเรียนจะขอความร่วมมือจากชุมชนสนับสนุนด้านการเงิน วัสดุ อุปกรณ์ และแรงงาน มากกว่าที่จะแสดงความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ ส่วนการดำเนินงานตามแผนพบว่ามีปัญหาเรื่อง ขาดงบประมาณสนับสนุนและบุคลากรส่วนใหญ่ไม่มีความรู้ และทักษะดีพอในการสอนหรือ ถ่ายทอดความรู้ด้านอาชีพแก่นักเรียน นอกจากนี้ยังมีความไม่ต่อเนื่องของการนิเทศประเมินผล ส่วนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ยังไม่มีความร่วมมือกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชน นักเรียน ไม่สามารถนำความรู้และประสบการณ์ไปใช้ในชีวิตประจำวันได้

งานวิจัยต่างประเทศ

แซลลิเบอรี (Salisbury, 1990 อ้างถึงใน นเรศ ยุ่นประสงค์, 2540, หน้า75) ทำการวิจัย เรื่อง การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจสั่งการกับความพึงพอใจในการทำงานเกี่ยวกับการบริหารงาน 6 ด้าน คือ ด้านหลักสูตรและการสอน ด้านการเงินและการจัดการ ด้านบุคลากร ด้านกิจการนักเรียน ด้านอาคารสถานที่ และด้านความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน โดยการเปรียบเทียบความพึงพอใจในการทำงานของผู้บริหารและครู อาจารย์ ผลการวิจัยพบว่าครู อาจารย์มีความพึงพอใจในการทำงานต่ำกว่าผู้บริหาร

ปาร์เค (Parke, 1990 อ้างถึงใน นเรศ ยุ่นประสงค์, 2540, หน้า 75-76) ได้ทำการศึกษา เปรียบเทียบการตัดสินใจสั่งการแบบมีส่วนร่วมและแบบไม่มีส่วนร่วมโดยใช้แบบการตัดสินใจตาม แนวคิดของ ฟูร์มและเขตตัน (Vroom and Yetton) กลุ่มตัวอย่างประกอบด้วยผู้บริหารในวิทยาลัย จำนวน 108 คน ปรากฏว่าผู้บริหารร้อยละ 74 เห็นด้วยกับการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจสั่งการ และผลการวิจัยสรุปได้ว่า

1. การตัดสินใจสั่งการของผู้บริหารไม่ยึดแบบใดตายตัว แต่จะปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์

2. การเปิดโอกาสให้ผู้ได้บังคับบัญชาเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ผู้บริหารจะไม่คำนึงถึง อายุ ประสบการณ์ สาขาวิชา หรือการอยู่ร่วมสถาบันเดียวกัน

3. ผู้บริหารเพศหญิงและเพศชาย ใช้แบบการตัดสินใจไม่แตกต่างกัน

ไวท์ (White, 1971 อ้างถึงใน คุณฤทิ โทบุราณ, 2539, หน้า 62) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของครูโรงเรียนมัธยมศึกษา และความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้ลักษณะผู้นำของอาจารย์ใหญ่กับประสิทธิผลในการทำงาน ผลการวิจัยพบว่า ครูมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ด้านหลักสูตรและการเรียนการสอน แต่ขาดการมีส่วนร่วมทางด้านการบริหารความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะผู้นำของอาจารย์ใหญ่กับประสิทธิผลของการทำงานเป็นไปในเชิงบวก แต่ไม่มีความสัมพันธ์ระหว่างระดับการมีส่วนร่วมของครูกับลักษณะการมุ่งงานของอาจารย์ใหญ่

เบเคร์รา (Becerra, 1974) ได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับ บทบาทความเข้าใจระหว่างผู้บริหารกับตัวแทนของชุมชนในการวินิจฉัยปัญหา เขาได้พบว่าการตัดสินใจใด ที่เกี่ยวกับโรงเรียน ผู้บริหารและตัวแทนชุมชนจะต้องร่วมมือกับทุกฝ่าย จะต้องทำความเข้าใจโครงการทางการศึกษาตามหน้าที่ บทบาทและนโยบายที่ตกลงกันได้ และนอกจากนั้นยังพบอีกว่าผู้บริหารจะต้องเข้าใจและสนใจเกี่ยวกับความแตกต่างของชุมชน อีกทั้งจะต้องพร้อมที่จะเข้าร่วมกับชุมชนได้ทุกโอกาส ทักษคติไปทางที่พึงประสงค์ของแต่ละฝ่าย เป็นเรื่องสำคัญเรื่องหนึ่งในการที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจในการเข้าร่วมประชุมหรือประชาชน ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการต้องตัดสินใจ ต้องมีการฝึกอบรมและเตรียมการก่อนพอสมควร ผู้บริหารจะต้องเป็นบุคคลที่ยอมรับตนเอง และไม่ควรจะคาดหวังเกี่ยวกับผลที่ควรจะได้รับสูงเกินไปในการเข้าร่วมกับชุมชนในแต่ละครั้ง